

ВЛАСТ ФОРСИРА „ПОЛИТИЧКУ НАЦИЈУ“

Последнице Закона о народностима који је Србима, начелно, тобож признао право на народну аутономију за црквене, фондовске и школске ствари, дугорочно је трпела Карловачка митрополија. Проблеми у тој области намножили су се, првенствено у економској основи српске аутономије. Митрополија је почетком XX века имала велики и вредан посед који је био трн у оку мађарским властима: 800 српских цркава, 28 манастира, 720 свештеника, 660 црквених општина, 350 основних народно-вероисповедних школа, две гимназије, три учитељске и више девојачке школе и једна богословија. Мађарска власт чинила је све да саплете Митрополију у раду, нарочито уз помоћ Апоњијевог закона (1907) који је све народне школе потчињено државној контроли и обавезао их на школовање и васпитавање ђака у духу припадности „мађарској политичкој нацији“.

ЈОВАН СУБОТИЋ

ДОКТОР ПРАВА И ФИЛОСОФИЈЕ,
ПЕСНИК И КЊИЖЕВНИК СРПСКИ.

наиме, довеле су га у два наврата на положај градоначелника Новог Сада (1861-1862. и 1867-1868) са којег су га оба пута рушиле царске власти - први пут аустријска, а угарска у другом наврату.

Одлучено је, дакле, да се конференција српских народних првака одржи у Великом Бечкереку 28. јануара 1869. године. Тога дана, око три стотине српских политичара из разних делова Угарске окупиле се у великобечкеречком магистрату. Скуп је отворио повереник странке у настајању (Српске народне слободоумне странке) за Банат, Ђорђе Димитријевић, а главни говорник је био Милетић.

Он је говорио о три пресудна фактора од којих зависи развој српске идеје - властитој снази и свести Срба, савезништву са народима исте судбине у Угарској и о европском контексту у којем се све то дешава. Милетићев текст објављен у „Застави“, једногласно је усвојен као програм Српске народне слободоумне странке.

Четири области деловања

Бечкеречки програм садржао је четири велике целине које су одређивале наступ посланика Српске народне сло-

бодоумне странке у Угарском сабору. Прва се односила на сарадњу са другим, немађарским народима у Угарској, друга на политику странке, а трећа је заговарала подршку Троједној Краљевини Хрватској, Славонији и Далмацији за њену државноправну самосталност и територијалну целивитост.

Подршка се односила и на Румуне и њихову аутономију у Ердељу, као и на самосталност и равноправност Словака. Дата је подршка и мађарској антидуалистичкој опозицији која је водила борбу против владајуће странке Ференца Деака.

Четврта целина Бечкеречког програма односила се на идеје и циљеве на спољнополитичком плану. На скупу су, наиме, оспорени ваљаност Нагодбе Аустрије и Угарске из 1867. године и дуалистички систем, који је у монархији заведен тим актом, а довео је у још незавиднији положај Србе и остале мањине у Угарској.

После изгласавања Бечкеречког програма, на конференцији је изабран Средњи одбор странке који је требало да изради детаљан страначки програм. У одбор су изабрани: Светозар Милетић, Јован Суботић, Стеван Павловић, Миха-

ло Полит Десанчић, Александар Сандић, Јован Хаџић, Миша Димитријевић, Лаза Костић, Ника Максимовић и двојица браће Ђуре Јакшића, Макса и Јоца.

Окупљена око Бечкеречког програма, српска либерална елита успела је да за своју странку придобије широке слојеве интелигенције: трговаца, сељаштва и занатлија, те је по тако широјој социјалној лепези следбеника више наликовала на народни покрет, него на политичку партију. Неспорно је, међутим, да је Бечкеречки програм поставио темељ прве модерно организоване странке у српском народу - Српске народне слободоумне странке.

Пошто је представник Румуна присуствовао конференцији у Бечкерек, десетак дана доцније приређена је Темешварска конференција Румуна на којој је у неколико наврата говорио и Милетић. На том скупу основана је румунска Народна странка. Оба сабора, и српски и румунски, наишли су на веома оштру осуду штампе у Угарској, а мађарска власт је тим поводом појачала мере надзора над националним покретима Срба и Румуна.

Милетић и његови следбеници пак морали су да се суоче и са сународницима који нису подржавали Бечкеречки програм, као ни новоосновану Српску народну слободоумну странку. На чело противничке српске опције стао је Ђорђе Стратимировић (Нови Сад, 1822 - Беч, 1908), командант војске Српске Војводине и предводник блиставих српских победа извојеваних 1848. године против Мађара.

Стратимировић покреће „Србски народ“

Схватајући значај штампе, Стратимировић је у договору са патријархом Самуилом Маширевићем, а веровало се и уз финансијску помоћ мађарске владе Ђуле Андрашија, 13. октобра 1869. покренуо лист „Србски народ“. Уочи покретања листа, покушао је да испослуже помоћ и од српске владе, полазећи од претпоставке да и властима у Београду одгова-

ра борба против Милетића и његовог политичког узлета. Испоставило се да су га српски намесници Јован Ристић и Миливоје Петровић Блазнавац доживљавали као човека жељног авантура и нису му предвиђали успех у свету штампе.

За уредника листа Стратимировић је поставио др Јована Грујића Јоту кога су „милетићевци“ сматрали аустријским, а потом и слугом мађарске власти.

Много година касније у Бечу, у својим мемоарима „Успомене“ (које је 2013. године приредио др Жарко Димић), Стратимировић се осврнуо на тај догађај:

„После Сабора (у Бечкерек) помоћу патријарха Самуила покренуо сам лист 'Србски народ' за одбрану српског конзервативног становишта чију је редакцију вршио др Јован Грујић. Он је без мог знања, користећи се мојим одсуством из Новог Сада, ступио у контакт са угарском владом и дао је листу правац који није био мој. Ја сам се онда од тога листа сасвим оделио.“

Убрзо по оснивању, Српска народна слободоумна странка учествовала је на изборима за Угарски сабор 1869. године. Границе изборних округа биле су тако искројене и национално заокружене да су предност давале Мађарима. Мада је странка Светозара Милетића тесно сарађивала са румунским либералима, успела је да освоји само два посланичка места.

У башаидском изборном срезу за посланика је изабран Милетић, а у Сомбору мандат је добио Атанасије Коњовић. У време тих избора, у Новом Саду је на снази била ванредна комесарска управа, а после њеног укидања, наредне године (1870), на изборима је победио још један либерал и Милетићев следбеник Стеван Павловић.

Осим тројице српских посланика, у Угарски сабор ушло је још неколико Срба са мађарских изборних листа. Међу њима и Петар Чарнојевић упамћен у време револуционарне 1848. године као комесар мађарске владе са задатком да оружаној силом угуши српску буну која је букнула после одбијања мађарског лидера Лајоша Кошута да Србима призна

ОКУПИО НАЈУМНИЈЕ СУНАРОДНИКЕ

За своје политичке идеје Милетић је успео да придобије бројне најпознатије људе свога времена. Њега су следили и сарађивали у његовом листу: Јован Јовановић Змај, Лаза Костић, Михаило Полит-Десанчић, Гига Гершић, Илија Огњановић, Миша Димитријевић, Светозар Марковић, Васа Пелагић, Јован Суботић, Ника Максимовић, Антоније Хаџић и многи други. Између српских либерала, окупљених око Милетића и конзервативаца, биле су честе новинске полемике и обрачуни у које је уношено много појединачних и групних интереса, личне нетрпељивости и непринципијелне аргументације.

Стара зграда магистрата у Великом Бечкереку